Çağdaş Türk Sanatında Kültürel İzlekler 1

Editör: Güzin ALTAN AYRANCIOĞLU

PEGEM AKADEMİ

Editör: Doç. Dr. Güzin ALTAN AYRANCIOĞLU

ÇAĞDAŞ TÜRK SANATINDA KÜLTÜREL İZLEKLER I

ISBN 978-625-6135-62-8

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere http://pegem.net adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Aralık 2024, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi
Kapak Görselleri: Huriye Çelikcan - Güzin Altan Ayrancıoğlu

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Sanat, toplumların kimliğini ve kültürel birikimlerini yansıtan bir ayna gibidir. Çağdaş Türk sanatı, bu bağlamda, hem köklü geleneklerin izlerini taşır hem de modern dünyanın dinamikleriyle şekillenir. Elinizdeki Çağdaş Türk Sanatında Kültürel İzlekler başlıklı bu eser, Türk sanatının güncel dönemini anlamak ve yorumlamak için önemli bir rehber niteliği taşımaktadır.

Bu kitap, Türk sanatında kültürel motiflerin, toplumsal dönüşümlerin ve bireysel yaratıcılığın nasıl harmanlandığını anlamak isteyen okurlar için bir kaynaştır. Geleneksel unsurların modern sanat anlayışıyla nasıl bir diyalog içinde olduğunu, sanatçılarımızın yerel ile evrensel arasındaki dengeyi nasıl kurduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca, günümüz Türk sanatında kimlik, tarih ve mekân kavramlarının nasıl yorumlandığını irdeleyerek, geçmişten geleceğe uzanan bir kültürel izlek sunmaktadır.

Sanat tarihçileri, araştırmacılar ve sanatseverler için bir kaynak olmanın ötesinde, bu eser, Türk sanatının özgün kimliğini daha geniş bir perspektiften kavramayı amaçlıyor. Kitap boyunca okuyacağınız analizler, sanat eserleri ve sanatçı portreleri, hem entelektüel hem de estetik bir yolculuğa çıkmanızı sağlayacak.

Bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen tüm yazar, araştırmacı ve editörlere teşekkür ederken, okurlarımızın bu çalışmayı keyifle ve ilgiyle okuyacaklarını ümit ediyorum. Türk sanatının kültürel derinliklerine yapacağınız bu yolculuğun, yeni bakış açıları kazandırması dileğiyle…

Doç. Dr. Güzin Altan Ayrancıoğlu

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Doç. Dr. Güzin ALTAN AYRANCIOĞLU

1. Bölüm: Geçmişin İzleri: Balkan Naci İslimyeli Eserlerinde Anadolu Motifleri
Doç. Dr. Ceren TEKİN KARAGÖZ, Pamukkale Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8718-9608

2. Bölüm: Hz. Fatıma Ana Eli ve Türk Resminde Hz. Fatıma Ana Eline Eserlerinde Yer Veren Sanatçılar
Dr. Gizem BARUT, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0001-9534-5842

3. Bölüm: Göç Bağlamında Gülsün Karamustafa
Nalan TÜFEKCİ KARAGÜL, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
ORCID No: 0009-0000-0769-4170

4. Bölüm: Tarih Öncesi Dönemden Günümüze Sanat ve Büyünün Gelişimi, Ortak İlkeleri ve Büyü Kavramından Günümüz Sanatına Bakış
Öğr. Gör. Ümit PARSIL, Adıyaman Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1901-5400

5. Bölüm: Türk Halı ve Kilimlerin Çağdaş Türk Resim Sanatındaki Yeri
Dr. Bilhan CUYA, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0001-5986-467X

6. Bölüm: Kültürel Mirasın Yorumlanarak Aktarımında İllüstrasyon Tasarımları: Türk Mitolojisi Örneklemi
Öğr. Gör. Onur TOPRAK, Erciyes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1267-362X

7. Bölüm: Tuvale Yansıyan Anadolu Medeniyeti: Eserleriyle Serpil Akyıl
Doç. Dr. Fatih KARİP, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-8957-1568

8. Bölüm: Tasarımın Sanatla Buluştuğu Nokta: Yurdaer Altıntaş İle Grafik Tasarımın Kültürel Uyanışı
Doç. Dr. Zeynep. Pehlivan BASKIN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-2627-992X

9. Bölüm: Türk Resim Sanatında İslam Kaligrafisi Etkileri
Arş. Gör. Dr. Zümrüt ŞEN, Trabzon Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9116-3993

10. Bölüm: Çağdaş Türk Resim Sanatında Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Damgalar
Dr. Öğr. Üyesi Huriye ÇELİKCAN
Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-8725-4251

İÇİNDEKİLER

Ön Söz iii
Bölümler ve Yazarları v

1. BÖLÜM
GEÇMİŞİN İZLERİ: BALKAN NACİ İSLİMYELİ ESERLERİNDE ANADOLU MOTİFLERİ

Giriş 1
Sonuç 14
Kaynakça 15

2. BÖLÜM
HZ. FATIMA ANA ELİ VE TÜRK RESMİNDE HZ. FATIMA ANA ELİNE ESERLERİNDE YER VEREN SANATÇILAR

Giriş 17
Sonuç 25
Kaynakça 26

3. BÖLÜM
GÖÇ BAĞLAMINDA GÜLSÜN KARAMUSTAFA

Giriş 29
Sonuç 39
Kaynakça 39

4. BÖLÜM
TARİH ÖNCESİ DÖNEMDEN GÜNÜMÜZE SANAT VE BÜYÜNÜN GELİŞİMİ, ORTAK İLKELERİ VE BÜYÜ KAVRAMINDAN GÜNÜMÜZ SANATINA BAKIŞ

Giriş 41
Sonuç 62
Kaynakça 64

5. BÖLÜM
TÜRK HALI VE KİLİMLERİN ÇAĞDAŞ TÜRK RESİM SANATINDAKİ YERİ

Giriş 65
Sonuç 78
Kaynakça 79

6. BÖLÜM

KÜLTÜREL MİRASIN YORUMLANARAK AKTARIMINDA İLLÜSTRASYON TASARIMLARI: TÜRK MİTOLOJİSİ ÖRNEKLEMİ

Giriş....83
Sonuç....97
Kaynakça....99

7. BÖLÜM

TUVALE YANSIYAN ANADOLU MEDENİYETİ: ESERLERİYLE SERPİL AKYIL

Giriş.... 101
Sonuç.... 110
Kaynakça.... 111

8. BÖLÜM

TASARIMIN SANATLA BULUŞTUĞU NOKTA: YURDAER ALTINTAŞ İLE GRAFİK TASARIMIN KÜLTÜREL UYANIŞI

Giriş.... 115
Sonuç.... 132
Kaynakça.... 133

9. BÖLÜM

TÜRK RESİM SANATINDA İSLAM KALİGRAFİSİ ETKİLERİ

Giriş.... 135
Sonuç.... 146
Kaynakça.... 147

10. BÖLÜM

ÇAĞDAŞ TÜRK RESİM SANATINDA BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU VE DAMGALAR

Giriş.... 151
Sonuç.... 159
Kaynakça.... 159

6. BÖLÜM

KÜLTÜREL MİRASIN YORUMLANARAK AKTARIMINDA İLLÜSTRASYON TASARIMLARI: TÜRK MİTOLOJİSİ ÖRNEKLEMİ

Öğr. Gör. Onur TOPRAK, Erciyes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1267-362X

Giriş

Kavram Olarak İllüstrasyon

İllüstrasyonun en güncel tanımı, görsel iletişimin ve sanatın bir dalı olarak, bilginin açıklanması, yorumlanması veya netleştirilmesi amacıyla görsel materyallerin üretilmesi sürecini kapsar. Günümüzde bu süreç, dijital medya teknolojileriyle entegre edilerek, geleneksel çizimden animasyona ve interaktif grafiklere kadar geniş bir yelpazede uygulama alanı bulmaktadır. Bu tanım, görsel anlatımın çok yönlülüğünü ve iletişimdeki güçlü rolünü vurgulamaktadır (Witton, 2013).

Hem sanatsal hem de akademik bağlamda disiplinler arası bir araç olarak değerlendirilebilecek olan mecra, kültürel mirasın temsilinde de önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda sanatsal ve bilimsel bir yöntem olarak görsel kavramların iletişim aracı olarak kullanılması anlamına gelir ve soyut fikirlerin anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak tanır. Özellikle dijital teknolojilerle desteklenen illüstrasyonların, sanatsal ifade ile bilgisel içeriğin birleşimini temsil ederek sadece estetik değil, aynı zamanda bilgilendirici bir araç olduğu vurgulanmaktadır (Witton, 2013).

İllüstrasyon türleri üretim ve teknik anlamda pek çok biçimde farklılık gösterse de, kullanım alanları açısından çeşitli amaçlara hizmet etmek için sınıflandırılabilir. Akademik çalışmalarda genellikle aşağıdaki amaçlarla kullanılmaktadır.

Dekoratif İllüstrasyonlar: Görsel olarak estetik katkı sağlamak amacıyla kullanılır.

Açıklayıcı İllüstrasyonlar: Metni desteklemek ve kavramsal bilgiyi açıklamak için tasarlanır.

Teşvik Edici İllüstrasyonlar: Okuyucunun ilgisini çekmek ve motive etmek için kullanılır.

Bu türler, eğitim materyallerinde öğrencilerin kavrama yetilerini artırmak için farklı seviyelerde etkili olabilir (O'Donnell, 1983).

Kültürel Miras ve İllüstrasyon Üzerine

Kültürel miras, bir toplumun tarih boyunca biriktirdiği maddi ve manevi değerlerin tümünü ifade eder (*UNESCO*, 2003). Maddi kültürel miras, tarihi yapılar, sanat eserleri ve arkeolojik alanlar gibi somut varlıkları kapsarken; manevi (soyut) kültürel miras, gelenekler, dil, müzik ve halk oyunları gibi unsurları içerir (Smith, 2006). Bu değerlerin fiziksel ve manevi olarak geleceğe aktarılması için yapılan bu çalışmalar toplumsal kimlik ve aidiyet duygusunun gelişimine katkıda bulunur (Lowenthal, 1998). Ülkemizde de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, kültürel mirasın korunması ve tanıtılması ile ilgili olarak pek çok alanda çeşitli çalışmaların yapıldığı belirtilmiştir (*Kültür ve Turizm Bakanlığı*, 2023).

Kültürel mirasın aktarımı ile illüstrasyon sanatı arasındaki ilişki gerçekten oldukça derindir. İllüstrasyonlar, kültürel öğeleri, gelenekleri, hikayeleri ve değerleri görsel bir dilde sunarak topluluklar ve bireyler arasında etkili bir iletişim sağlar nitelikte zengin içerikler olarak üretilebilir. Bu iki alan arasındaki derin ilişkiye dair konular çeşitli biçimlerde ele alınabilir. Bunlar;

1. *Kültürel Kimlik ve Geleneklerin Görselleştirilmesi:* İllüstrasyon, kültürel kimliğin ve geçmişin somut bir şekilde sunulmasına olanak tanır. Geleneksel giyim, mimari yapılar, halk hikayeleri, ritüeller veya mitolojik figürler gibi kültürel öğeler illüstrasyonlarla aktarılarak bu öğelerin unutulmadan nesilden nesile geçmesi sağlanır.
2. *Anlatım ve Hikaye Anlatıcılığı:* İllüstrasyonlar, kültürel mirasın anlatılmasında güçlü bir araçtır. Özellikle hikayelerin, efsanelerin veya destanların görsel temsilini sağlar. Bu görseller, anlatılacak hikayenin duygusal yönlerini güçlendirerek, izleyicinin hikayeyle daha güçlü bir bağ kurmasını sağlar.
3. *Evrensel Dil Olarak İllüstrasyon:* İllüstrasyon, dil veya yazılı kelimelerden bağımsız olarak geniş bir kitleye ulaşabilen evrensel bir dildir. Kültürel mirasın aktarılması gereken topluluklar arasında dil engelleri olsa bile, illüstrasyonlar bu engelleri aşar ve kültürlerarası bir anlayış geliştirilmesine yardımcı olur.

4. *Tarihsel ve Toplumsal Bağlamın Yansıtılması:* İllüstrasyonlar, belirli bir dönemin veya toplumun sosyal, politik veya ekonomik durumunu yansıtarak, o dönemin kültürel mirasını daha derinlemesine anlamamıza yardımcı olur. Sanatçılar, dönemin özelliklerini ve değerlerini, renkler, şekiller ve kompozisyonlarla ifade edebilirler.
5. *Modern ve Dijital İllüstrasyonların Rolü:* Günümüzde dijital araçlar ve modern illüstrasyon teknikleri, kültürel mirasın aktarılmasını daha dinamik ve etkileşimli hale getirmektedir. Özellikle dijital illüstrasyonlar, kültürel mirası daha geniş bir kitleye ulaştırmak için sosyal medya ve dijital platformlarda kullanılabilir. Bu unsurlar hareketli grafik ya da animasyon uygulamaları ile desteklenerek kapsamlı projelere dönüştürülüp büyük kitlelere hitap edebilir.
6. *Koruma ve Yeniden Yaratma:* İllüstrasyonlar, kaybolmaya yüz tutmuş ya da tehdit altında olan kültürel mirasları yeniden yaratma veya koruma amacıyla da kullanılabilir. Bu, özellikle arkeolojik alanlar, eski eserler veya geleneksel el sanatları için geçerli olabilir. Bu tür illüstrasyonlar, kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunabilir.
7. *Eğitim ve Farkındalık Yaratma:* İllüstrasyon, kültürel mirası genç nesillere öğretmek için etkili bir araçtır. Eğitim materyalleri, kitaplar, müzeler ve sergiler aracılığıyla kültürel değerlerin aktarılması, görsel anlatım yoluyla daha etkili hale gelebilir.
8. *Estetik ve Duygusal Etki:* Görsel sanatların etkisi, izleyicinin duygusal düzeyde kültürel mirasa bağlanmasını sağlar. İllüstrasyonlar, izleyiciyi estetik açıdan etkileyerek, kültürel mirasla olan duygusal bağları güçlendirir.

Sonuç olarak, illüstrasyon sanatı, kültürel mirasın aktarımında sadece görsel bir araç değil, aynı zamanda geçmiş ile bugün arasındaki köprüyü kuran önemli bir iletişim biçimidir. Bu sayede kültürel değerler daha geniş bir kitleye ulaşabilir.

Kültürel Mirasa Yönelik Çağdaş İllüstrasyon Çalışmaları

İllüstrasyon, tarihsel karakterlerin ve olayların betimlenmesi ile ilgili anlatımlarda güçlü bir araç olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, Anadolu ve Mezopotamya gibi yaşadığımız coğrafyanın eski uygarlıklarından kalan sanatsal miras, özellikle minyatür geleneği ve grafik sanatlarla ilişkilendirilerek günümüz illüstrasyonlarında önemli bir referans noktası oluşturur. Sanat eğitimcisi ve illüstratör Nazan Erkmen çalışmalarında Sümer, Hitit, Asur ve Pers uygarlıklarının mitolojik ve tarihsel figürleri illüstrasyon yoluyla yeniden canlandırılmış ve bu konuda ör-

nek olarak kabul edilecek çalışmalar üretmiştir. Bu sayede, tarihî bilincin nesiller arası aktarımı sağlanmış ve geçmiş ile geleceği bağlayan güçlü bir görsel dil geliştirilmiştir. Prof. Nazan Erkmen resimlediği Gılgamış Efsanesi isimli seride, M.Ö. 2800'lü yıllara ait bu mühürlerden yola çıkarak sanatsal bir anlatımla bu hikâyeyi canlandırmıştır (Karaata, 2018).

Görsel 1. British Museum'da bulunan bir mühürde (sol), Gılgamış bir arslanı omzuyla kaldırırken görülmektedir (Ward, 1919, s. 16). Sanatçı ve akademisyen Nazan Erkmen, bahsi geçen kaynağı yeniden yorumlamış ve eserlerinde konu olarak işlemiştir (sağ).

Türk mitolojisini çağdaş resim çalışmalarında işleyen sanatçılar arasında Can Göknil, Selma Gürbüz ve Canan Şenol gibi isimlerden bahsedilebilir. Bu sanatçılar, eserlerinde Umay Ana, On İki Hayvan Takvimi ve mitolojik hayvan figürleri gibi mitolojik unsurları modern bir yaklaşımla yeniden ele almaktadırlar (Kızılırmak Çekinmez & Doğan Özcan, 2024). Bunun yanı sıra, Türk mitolojisinde dağlar kutsallık ve kahramanlık sembolü olarak sıkça kullanılmış ve bu sembolizm Cumhuriyet dönemi ressamları tarafından da işlenmiştir. Zuhal Arda'nın "Türkiye Resimleniyor" projesi, bu mitolojik unsurların sanat yoluyla yansıtılmasını teşvik etmiştir (Beydiz, 2016). Sanatçı ve ressamlar, mitolojik ögeleri günümüz sanatına entegre ederek, kültürel belleğin korunmasına ve geçmiş ile günümüz arasındaki bağın güçlenmesine katkı sağlamaktadırlar. Bu tür eserler, mitolojinin sanattaki gücünü çağdaş bir perspektif ile sunarak hem ulusal hem de evrensel bir anlam taşımaktadır (Çağlayan, 2023).

Görsel 2. Grifon ve Dağ keçisini betimleyen figür (sol), Can Göknil' e ait özellikle Hun kültüründe karşılaşılan hayvan mücadelesi betimlemelerini içeren tablo (sağ).

Geleneksel Türk minyatür sanatı, tarihsel olayların detaylı ve stilize bir biçimde resmedilmesine olanak tanıyan bir form olarak, modern illüstrasyon çalışmalarına ilham kaynağı olmuştur. Özellikle Osmanlı dönemi kitap sanatında tarihsel anlatıların görselleştirilmesi, hem sanatsal hem de belgesel bir nitelik taşımıştır. Günümüzde bu teknikler, dijital teknolojilerle birleşerek yeni ifade biçimleri yaratmaktadır (Kızılşafak, 2014). Minyatürlerin çağdaş bir dille yeniden yorumlanması ve dijital teknolojilerle kitlelere iletilmesi hususunda Kültür Bakanlığı ve TRT gibi ulusal projelerde görev almış illüstrasyon ve animasyon sanatçısı Ali Can Meydan'ın çalışmaları pek çok yönden tarih ve kültür çalışmalarına destek sağlayan yorumlar içermektedir.

Sanatçının, Adana 18. Altın Koza Film Festivali canlandırma dalında gösterilen Alageyik Destanı (2010) ve Şahmeran Efsanesi (2011) gibi projeleri, biçim ve içerik olarak minyatür sanatının izlerini taşırken içerdiği konu açısından da Anadolu Destanları'nın görselleştirilmesi ve aktarımı açısından değerli öncü çalışmalardan kabul edilebilir. Sanatçının bu üretimleri, anlatım dili olarak animasyon türünde olmasına rağmen, stilizasyon ve yorumlama biçimi açısından illüstratif etkiler barındırır.

Görsel 3. Ali Can Meydan tarafından üretilen "Ala Geyik Destanı" animasyonundan kültürel ve illüstratif öğelerin minyatür tarzı işlenişine dair sahneler. Kaynak: https://vimeo.com/22132968

Görsel 4. Ali Can Meydan tarafından üretilen "Ala Geyik Destanı" animasyonundan bir kare. Kaynak: https://vimeo.com/22132968

Sanatçının TRT ve Kültür Bakanlığı gibi kurum ve kuruluşlarla birlikte gerçekleştirdiği farklı projelerinden tarih, kültür ve illüstrasyon ekseninle ele alınabilecek bir başka çalışma serisi de Alevi ve Bektaşi kültürü ile ilişkili Ulu Ozanlar Belgesi için üretilen animasyon ve illüstrasyon serisidir. Alevi ve Bektaşi kültürü ekseninde Yedi Ulu Ozan olarak kabul edilen 15. ile 17. yüzyıllar arasında yaşamış olan şairlerin betimlemelerini içeren hareketli ve durağan görselleri barındıran illüstrasyonlar günümüzde pek çok kaynakta kullanılarak bir referans niteliğine bürünmüştür. Bu durum soyut kültürel mirasın görselleştirilerek anlaşılması ve aktarılması konusunda anlamlı bir çalışmadır. Bahsi geçen projede Seyyid Nesîmî, Hatâî, Fuzûlî, Yemînî, Pîr Sultan Abdal, Virânî ve Kul Himmet gibi dönem şairleri bulunmaktadır.

Görsel 5. Ali Can Meydan tarafından TRT Belgesel için üretilen Ulu Ozanlar Belgeseli'ne ait karakter tasarımlarından oluşan bir betimleme.

Görsel 6. Ali Can Meydan tarafından TRT Belgesel için üretilen Ulu Ozanlar Belgeseli'ne ait karakter tasarımlarından birkaç örnek.

Minyatür ve çağdaş illüstrasyon yorumlamaları ekseninde ülkemizde üretilen sanat çalışmalarına örnek olabilecek bir diğer sanatçı ise yüksek lisans mezuniyet tezi kapsamında ürettiği çalışmalar ile geleneksel minyatür sanatını dijitalle birleştirip kültürel bir etkileşime sokarak dünyaca ünlü filmlerin sahnelerini canlandırmış Murat Palta'dır. Sanatçının illüstrasyon yorumlamaları içerdiği teknik açısından dijital minyatür çalışmaları kapsamında bir zemine otururken konu olarak sinema tarihinin kült Hollywood filmlerini ele almaktadır. Bu çerçevede pop art, illüstrasyon ve minyatür başlıkları altında üretilen grafiksel işler olarak yorumlanabilir.

Görsel 7. Murat Palta'ya ait "Kill Bill" filmine ait afişin üretim sürecine dair görseller.

Konu olarak klasik minyatürün önemli olayları tasvir etme görevi, Palta'nın çalışmalarında popüler kültür içerisinde yer alan sinematik unsurların yorumlanması olarak ele alınmaktadır. Matrix, Star Wars, Baba.. vb. filmleri konu olarak ele alan tasarımcının Türk sineması için farklı bir yeri olan "Dünyayı Kurtaran Adam (1982)" filmini yorumladığı çalışma, ne kadar hiciv içerse de bahsi geçen film çerçevesinde yerli sinemanın görsel hafıza ve aktarımı açısından anlamlı bir iş olarak düşünülebilir. 1982 yapımı fantastik bilimkurgu türündeki film, Yıldız Savaşları: Bölüm IV - Yeni Bir Umut ile birlikte farklı Hollywood filmlerinden kopyalanmış sahneler ve müzikler içermektedir. Yapımcı Ed Glaser tarafından Turkish Star Wars adıyla DVD olarak ABD'de satışa çıkmış ve Turkish Star Wars adıyla tanınmıştır. Bu çerçevede filmin kült filmler arasında girmesi maalesef 'en kötü film' dalında gerçekleşse de sinema tarihine bir renk kattığı unutulmamalıdır.

Görsel 8. Murat Palta'ya ait Dünyayı Kurtaran Adam (sol) ve Matrix (sağ) filmlerinin konu edinildiği illüstratif poster çalışmaları

2000'li yılların başında sanat ve tasarım alanı için büyük bir devrim sayılabilecek ekranlı ve ekransız tabletlerin piyasaya sürülmesiyle yükselen dijital resimleme kavramı, alana yönelik gelişen tasarım ve çizim programlarının da etkisiyle illüstrasyon başta olmak üzere pek çok sanat biçiminde kendini hissettirmiş ve özellikle üretim aşamasında büyük kolaylıklar sağlamıştır. Bu dönemde web 3.0 çerçevesinden bakıldığında ortaya çıkan Deviantart.com ya da Artstation.com gibi platformlar dünya çapında pek çok tasarımcının etkileşim ve paylaşımda bulunduğu çekim noktaları haline gelerek dijital kültürün gelişmesinde de rol oynamış ve dijital portfolyoların oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu dönemde ülkemizde ürettiği fantastik karakter ve tasarımlarla dünya çapında isim yapmış olan bir diğer tasarımcı ise Kerem Beyit'tir.

Görsel 9. Kerem Beyit'e ait 2005 tarihli bir Yeniçeri eskizi (sol) ve onun 3D olarak yeniden karakterize edilmiş görseli (sağ)

Fantastik kurgu ve romanlar üzerine karakter, kapak ve illüstrasyon çalışmalarıyla tanınan Beyit, bu dönemin bir avangart illüstratörü olarak Türk kültürü ile ilgili dijital karakterleriyle ilgi çekmiştir. Günümüzde dünya çağında işlere imza atan sanatçı karakter tasarımları ve konsept üretimlerinin merkezine fantastik kurguları oturtmuş ve dijital resimleme ile ilgili olarak dönemin illüstrasyon çalışmaları ile ilgili örnekler sunmuştur. Sanatçının kültürel miras ile ilişkilendirilebilecek çalışmalarından biri olarak bu çalışma da ele alınan Malazgirt Zaferi ile ilgili üretmiş olduğu Alparslan ve Romen Diyojen illüstrasyonları Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasıyla ilişkilendirildiğinde ilgi çeken ve görsel hafızada etki bırakacak bir çalışma olarak ele alınabilir.

Görsel 10. Kerem Beyit'e ait 2006 tarihli Sultan Alparslan ve Romen Diyojen karakter betimlemeleri

Görsel 11. Kerem Beyit'in 2000'li yıllara tarihlenen Osmanlı Karakterleri ile ilgili dijital illüstrasyon çalışmalarından örnekler.

Türkiye' de dijital illüstrasyonun yükselmesi ile birlikte konu olarak kültür, mitoloji ve tarih gibi alanlarda gerek sanatsal gerekse fantastik temaları kendine konu edinmiş bir başka sanatçı ise 2000'li yıllarda Ankara felaket senaryoları üzerine yaptığı çalışmaları ile internette viral bir biçimde ismini duyuran Cihan Engin, çalışmalarını Türk Destanları ve Kurtuluş Mücadelesi gibi tematik içeriklerle devam ettirmiş ve bu çerçevede yorumlamalarıyla illüstrasyon mecrasına katkı sunmuş bir diğer öncü illüstratör olarak dikkat çeker.

Görsel 12. Cihan Engin tarafından üretilen Mitolojik illüstrasyon çalışmalarından örnekler. Ergenekon Destanı ve Metehan Çalışmaları.

Kültürel Mirasın Aktarılması Kapsamında Eğitim ve İllüstrasyon İlişkisi Üzerine

İllüstrasyon, kültürel mirasın aktarımında görsel hikâye anlatımı, kültürel semboller, gelenekler ve değerlerin sanatsal bir dille gelecek nesillere iletilmesine olanak tanıyan bir araç olarak ele alınmalıdır. Mecranın, özellikle yerel halklar arasında, sözlü gelenekler, ritüeller ve el sanatları gibi somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yayılması üzerinde olumlu bir etkisi olduğu belirtilmektedir (*UNESCO*, 2003). Bu sebeple kültürel mirasın aktarımında görsellerin etkinliği, sosyal bilişsel teorilerle de ilişkilendirilebilir. Ayrıca, kültürel değerlerin nesiller arasında aktarılmasında illüstrasyonların etkili olduğu ve bu süreçte görsel öğelerin bireylerin kimlik ve aidiyet duygularını güçlendirdiği ifade edilmektedir (Mersmann & Schneider, 2009). Bu bağlamda, illüstrasyon sanatı, yalnızca kültürel öğelerin aktarımını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumların kültürel çeşitliliğini ve kimliğini koruma ve kutlama açısından da önemli bir araçtır.

İllüstrasyonun, tarihsel figürlerin ve olayların görsel anlatımında estetik, kültürel ve eğitsel bir araç olarak nasıl kullanıldığını anlamak, grafik tasarımcılar ve tarihçiler için önemli bir çalışma alanı sunmaktadır (Keş & Sarıca, 2014).

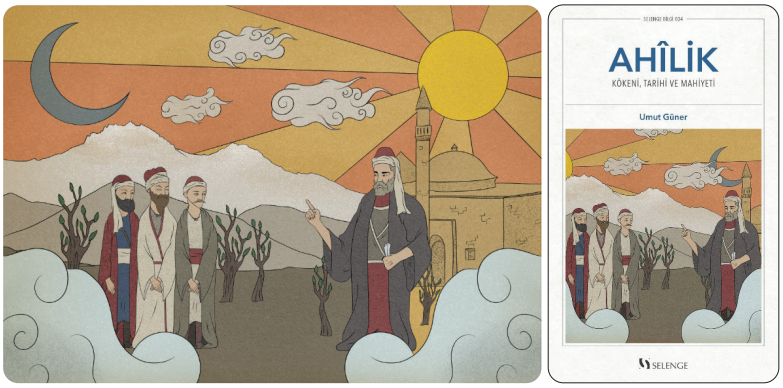

Görsel 13. Onur Toprak tarafından "Ahilik" kitabı için tasarlanan illüstrasyon ve kitap kapağı (2022)

Tarihi karakterlerin betimlenmesi konusunda illüstrasyonlar, geçmişteki figürleri daha erişilebilir ve anlaşılır kılmak için kullanılan önemli bir araçtır. Özellikle ortaçağ savaş sahneleri gibi tarihi olayların görselleştirilmesinde, sanatçılar dönemin kaynaklarını detaylı şekilde inceleyerek mümkün olan en gerçekçi tasvirleri sunmaya çalışırlar. Örneğin, Matthew Ryan'ın 1265 Evesham Savaşı tasvirinde, dönemin kronikleri ve topografik analizler detaylıca incelenmiştir. Bu yaklaşım, sanatçıların yalnızca görsel referanslara değil, dönemin atmosferine de odaklanarak daha kapsamlı bir betimleme yapmalarını sağlar (Tools, 2024).

Görsel 13. 2021 yılında yayımlanan "Göktürkler" isimli çocuk romanı için Göktürk yaşamı ekseninde betimlenen sayfaların görsellerle desteklenesini amaçlayan illüstrasyon çalışmaları, Onur Toprak

Bu bağlamda, tarihi karakterlerin illüstrasyonu, tarihsel gerçekçiliği artırırken, aynı zamanda dönemin sosyal, kültürel ve sanatsal bağlamını da yeniden değerlendirme fırsatı sunmaktadır. Bu süreç, tarihi figürlerin günümüz izleyicisiyle daha derin bir bağ kurmasını sağlamakta ve özellikle genç nesillerin tarihe olan ilgisini artırmaktadır (Ward, 1919).

Görsel 14. 2021 yılında yayımlanan "Göktürkler" isimli çocuk romanı için önerilen Kapak. Onur Toprak

Bandura'nın sosyal öğrenme teorisine göre, insanlar gözlem yoluyla öğrenir ve illüstrasyonlar bu gözlemsel öğrenme sürecini destekler (Bandura, 1986). Görsellerle desteklenen öğrenme yöntemlerinin öğrencilerin üst düzey düşünme (HOT) becerilerini geliştirdiği de belirtilmiştir (Hero et al.2015).

Bu bulgular, illüstrasyonun akademik ve eğitsel ortamda önemli bir öğrenme aracı olarak nasıl kullanılabileceğine dair güçlü bir temel sunmaktadır. Bu çerçeve de sanat tasarım fakültelerinde karakter tasarımı ya da illüstrasyonla ilgili derslerin içeriklerine tarihsel, destansı ya da milli şuur benliğine yönelik içerikler konu olarak etkili ürünlerin çıkmasına sebep olabilir.

Akademik çalışmalara bakıldığında bu açıklamayı destekler nitelikte öğrenciler tarafından oluşturulan görsellerle destekli üretimlerin, özellikle görünmez veya soyut süreçlerin anlaşılmasında etkili bulunduğu belirtilmektedir. Bu yöntem, yapısal ve işlevsel bilgilerin entegrasyonunu teşvik ederken, öğrencilerin yüksek mekânsal yetenekleri sayesinde daha derinlemesine içerikler üretebileceğini öngörülmektedir (Mayer & Sims, 1994; Roediger III & Karpicke, 2006). Bu sebeple kültürel mirasın korunması ve nesillere aktarılması ekseninde Güzel Sanatlar, Tarih, Sanat Tarihi, Mimarlık ve ilişkilendirilebilecek diğer disiplinlerin illüstrasyon kavramı üzerinden kuracakları ilişkiler hem yenilikçi eğitim materyalleri üretmede hem de çok disiplinli projelere zemin oluşturarak yeni çalışma alanları kurmakta önemli bir çıkış noktası olarak ele alınmalıdır.

Görsel 15. Adıyaman, Nemrut Antik Tapınak bölgesinde bulunan ve Kommagene Krallığına ait olan yapılarda betimlenen dönemin Kralı Antiochos Theos Heykeli, Onur Toprak tarafından 2000 yılında mezuniyet projesi kapsamında üretilmiş olan boyama kitabı için üretilen karakter illüstrasyonu.

Kitabın bu bölümünde bahsedilen ve görsellerle desteklenen pek çok çalışmanın 2000'li yıllarda bu alanda üretilmiş ve sürece katkıda bulunduğu varsayılan örneklerden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda, günümüzdeki şartların illüstrasyon ve dijital resimleme ile ilgili gerek kaynaklara ulaşmanın, gerekse tekniklerin çok daha kolay ve hızlı üretilebilir durumda olduğu unutulmamalıdır. Günümüzdeki dijital teknoloji unsurları ve aygıtlar, sağladıkları üretim kolaylığı ve içerik çeşitliliği imkânları sebebiyle bu alanda çalışan ya da ilgisi olan toplumun her kesimine büyük kolaylıklar sağlar. Bu teknolojik aygıtlardan bahsetmek gerekirse, ekranlı - ekransız dijital çizim tabletleri, Photoshop, Procreate ve Sketchbook gibi çeşitli çizim uygulamaları üretim ve öğrenme üzerine günümüz dünyasında oldukça yaygın kullanılan materyaller olarak değerlendirilebilir.

2024 yılı itibariyle yapay zeka destekli görsel üretim modüllerinin geldiği nokta birkaç yılda çok ciddi yol almıştır. Bu durum dijital sanatın önünde bir engel midir? Yoksa yeni bir dönemin başlangıcı olarak mı kabul edilecektir? Bu hala bir tartışma konusudur. YZ ile ilgili çeşitli tartışmalar yaşanırken, sağladığı görsel öğelerde ayrı bir sahiplik ve telif sorunu doğurmaktadır. Unutulmamalıdır ki bu yeni teknoloji doğru kullanıldığında tarihi karakterlerin betimlenmesinde büyük bir dönüşüm yaratmaktadır. Bu durum video, fotoğraf, animasyon, realistik betimleme ve pek çok eksende inanılmaz sonuçlar vermektedir. Becca Saladin Segovia, YZ kullanarak tarihsel figürleri daha gerçekçi tasvirler haline getiren çalışmalara öncülük etmiştir. Bu tür çalışmalar, portrelerin idealize edilmesinin ötesine geçerek, gerçekçi cilt tonları ve detaylı yüz ifadeleri ekleyerek tarihin insan yüzünü yeniden ortaya çıkarır. Ancak, YZ'nin bu süreçte kaynaklardaki sanatsal

ve kültürel önyargıları da yeniden üretebileceği unutulmamalıdır (Segovia, 2024). Doğru promtlarla üretilebilecek YZ destekli görseller tarihsel bilgi içeren illüstrasyon üretiminde bir destek unsuru olarak ele alınmalı ve asl olanın insan beyni olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

Sonuç

Kültürel miras, bir toplumun kimliğini oluşturan değerlerin, geleneklerin, hikayelerin ve sembollerin bütünüdür. Bu mirasın gelecek nesillere aktarılması, toplumsal hafızanın korunması ve kültürel sürekliliğin sağlanması açısından büyük önem taşır.

Bu noktada karakter illüstrasyonları, kültürel mirasın daha etkili ve anlaşılır bir şekilde yorumlanarak aktarılmasında güçlü bir araçtır. Karakter illüstrasyonları, hikayeleri ve mitolojiyi görsel bir dilde sunarak izleyicilerde duygusal bir bağ oluşturur. Geleneksel kıyafetler, mimikler ve semboller üzerinden kültürel detaylar aktarılarak geçmişin bugüne taşınması kolaylaşır.

Ayrıca, illüstrasyonlar dil bariyerlerini aşan evrensel bir iletişim biçimidir. Farklı kültürlerden gelen bireyler, yazılı metni anlamasalar bile görsel unsurlarla hikayeyi kavrayabilir. Bu, kültürel mirasın daha geniş kitlelere ulaştırılmasını sağlar. Özellikle çocuklara yönelik eğitimde karakter illüstrasyonları, kültürel mirası eğlenceli ve ilgi çekici hale getirir. Masallar, destanlar veya tarihi figürlerin illüstrasyonları, çocukların kültürel değerleri daha kolay öğrenmelerine katkıda bulunur.

Ayrıca dijital platformlarda animasyon, çizgi roman, video oyunları gibi farklı formatlarda kullanılan karakter illüstrasyonları, genç nesillerin kültürel mirasla etkileşim kurmasını teşvik eder.

Sanal gerçeklik (VR) ve artırılmış gerçeklik (AR) gibi teknolojilerle birleştiğinde bu etkileşim daha da güçlenir. Kültürel mirasın yorumlanması ve illüstrasyonlarla sunulması, bireylerin kendi kökenlerini tanımalarına ve bu değerlerle bağ kurmalarına olanak tanır. Özellikle diasporada yaşayan bireyler için bu illüstrasyonlar, kökenlerine duydukları aidiyet hissini güçlendirir.

Sonuç olarak, karakter illüstrasyonları, kültürel mirasın hem geleneksel hem de modern yollarla yorumlanarak aktarılmasında önemli bir köprü görevi görür. Bu, sadece geçmişin korunması değil, aynı zamanda bu mirasın geleceğe taşınması açısından da kritik bir rol üstlenir. İllüstrasyonların yaratıcı ve dikkat çekici gücü, kültürel değerlerin unutulmadan yaşatılmasını sağlar.

* Kültürel Mirasın Aktarımı teması ülkemizdeki güzel sanatlar fakültelerinde eğitim gören öğrencilerin gerek lisans gerekse lisans üstü eğitim müfredatlarında işlenebilecek çeşitli uygulamaların içeriğine yerleştirilebilecek niteliktedir.

Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarım Bölümü'nde 2007'den bu yana Öğr. Gör. Dr. Onur Toprak atölyesinde işlenmekte olan tema, İslamiyet Öncesi Türk Mitolojisi, Kurtuluş Savaşı Kahramanları, Cumhuriyet Dönemi Bilim İnsanları, Türk İslam Kültürü Bilim İnsanları, Anadolu Medeniyetleri, Destanlar gibi başlıklarla farklı yıllarda lisans 3. sınıfların müfredatlarında kullanılmıştır. Bu konuya dair 2024 yılı ERÜ Grafik Tasarım 3. Sınıf öğrencilerinin çalışmaları aşağıda örnek olarak verilmiştir.

Özellikle proje odaklı düşünmeyi teşvik eden Tübitak 2209-A ve 2209-B projeleri kapsamında öğrencilere kendi yerel ve bölgesel unsurlarını ele alarak, çocuk kitabı, hikaye kitabı, tarihi bina ve yapı tanıtımı gibi projelere katkı sağlayacak niteliktedir.

Görsel 16. Od Ana (Aleyna Çelik) , Mergen (Tuğçe Zeynep Kervan), Al karısı (Burcu Gül Sarıoğlan), Öğr. Gör. Dr. Onur Toprak Atölyesi, 2024.

Görsel 17. Karas Han (Osman Kaan Bayram), Uylu Kam (Nurhan Taşdelen) , Ayzıt (Hatice Tuz), Öğr. Gör. Dr. Onur Toprak Atölyesi, 2024.

Kaynakça

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory.* (ss. xiii, 617). Prentice-Hall, Inc.

Beydiz, M. G. (2016). *Mitolojiden sanata hayvan imgesi*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Çağlayan, S. Ö. (2023). MİTLERİN VE SANATIN GERÇEKLİK KURGUSU. *Uluslararası Sanat ve Estetik Dergisi*, *10*(10), 26-35. https://doi.org/10.29228/usved.68161

Karaata, E. (2018). NAZAN ERKMEN İLLÜSTRASYONLARINDA ANADOLU VE MEZOPOTAMYA SANATININ ETKİSİ. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, *3*(4), 0-0.

Keş, Y., & Sarıca, S. (2014). Hareketli Kitap İllüstrasyonlarının Tarih Boyunca Farklı Kullanımları Üzerine Bir İnceleme. *Art-e Sanat Dergisi*, *7*(14), 264-284. https://doi.org/10.21602/sgsfsd.41721

Kızılırmak Çekinmez, B., & Doğan Özcan, Ç. (2024). Kadın Sanatçıların Gözünden Türk Mitolojisi: Selma Gürbüz, Canan Şenol ve Can Göknil. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, *15*, 1110-1121. https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1420015

Kızılşafak, E. (2014). MİNYATÜRDEN İLLÜSTRASYONA TARİHSEL VE GÜNCEL BİR BAKIŞ. *Fine Arts*, *9*(4), 162-174. https://doi.org/10.12739/10.12739

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). Somut Olmayan Kültürel Miras. https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-93482/somut-olmayan-kulturel-miras-tasiyicisi-karti.html

Lowenthal, D. (1998). *The Heritage crusade and the spoils of history*. Cambridge University Press.

Mayer, R. E., & Sims, V. K. (1994). For whom is a picture worth a thousand words? Extensions of a dual-coding theory of multimedia learning. *Journal of Educational Psychology*, *86*(3), 389-401. https://doi.org/10.1037/0022-0663.86.3.389

Mersmann, B., & Schneider, A. (2009). *Transmission image: Visual translation and cultural agency*. Cambridge Scholars Publishing.

O'Donnell, H. (1983). ERIC/RCS: The Use of Illustrations in Textbooks. *The Reading Teacher*, *36*(4), 462-464. JSTOR.

Roediger III, H. L., & Karpicke, J. D. (2006). Test-enhanced learning: Taking memory tests improves long-term retention. *Psychological Science*, *17*(3), 249-255. https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01693.x

Segovia, B. S. (2024). *RoyaltyNow*. https://www.royaltynowstudios.com/

Smith, L. (2006). *Uses of heritage Routledge*.

Tools, H. (2024, Mayıs 25). *Illuminating the Past: The Art of Medieval Historical Illustration - History Tools*. https://www.historytools.org/stories/illuminating-the-past-the-art-of-medieval-historical-illustration

UNESCO. (2003). Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. https://ich.unesco.org/en/convention

Ward, W. H. (1919). *The seal cylinders of Western Asia* (Sayı 100). Carnegie Institution of Washington.

Witton, M. P. (2013). *Pterosaurs: Natural history, evolution, anatomy*. Princeton University Press.